

กวีนิพนธ์สุดท้ายของ ปรีดี พนมยงค์ : ตำนานแห่งตำนาน

๒๕๖๕ ๕.๑.๔๖

พ่อนำชาติด้วยสมองและสองแขน
พ่อสร้างแคว้นวัฒนธรรมศาสตร์ประกาศเสรี
พ่อของข้านามระบือชื่อปรีดี
แต่คนดีของเมืองไทยไม่ต้องการ
อายุยืนหมื่นปีเกิดพ่อช้า
ไร้โรคปราศทุกข์ใจสุขสานดี
อยู่ต่างแดนพันมีตมจากคนพาล
ถูกโตมขานพ่อคือธรรมคำแดนโตม

ข้อความในปฏิทินซึ่งสหกรณ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์จัดพิมพ์ขึ้น และแจกจ่ายในงาน
วันฟุตบอลประเพณีจุฬาฯ-ธรรมศาสตร์ครั้ง
ล่าสุด และมีการแปรอักษรถ้อยคำดังกล่าวด้วย
นายสุภา ศิริมานนท์ เผยว่า นายปรีดีได้

ปิดไว้ในห้องทำงานที่บ้านพัก และซาบซึ้งมาก
และนายสุภาได้ให้หลานอ่านบันทึกใส่เทปส่งไป
ให้อีกทอดหนึ่ง เมื่อนาย ปรีดี ได้ฟังถึงน้ำตา
ไหล จึงได้อัดเสียงตอบสั่งสอนหลานของตน
มาด้วย

ข้อความจากเทปบันทึกเสียงของ ปรีดี

ได้แสดงความรักและนับถือตา จึงทำให้ตามีความยินดีและมีความหวังว่าหลานทั้งสองจะได้สืบทอดคติของตาเพื่อชาติและราษฎรไทยต่อไปภายหน้า ตาขออวยพรให้หลานทั้งสองมีความสุขกายสบายใจ ขอให้ตั้งใจเล่าเรียนและออกแรงงานช่วยคุณพ่อ คุณแม่ คุณตา คุณยาย อันเป็นสิ่งที่จะช่วยให้หลานเรียนรู้ว่าแรงงานนั้นเป็นบ่อเกิดแห่งความไพบูลย์

จากตาผู้รักหลานทั้งสอง
ปรีดี

‘สัมฤทธิ์’และ ‘บ่อม’ หลานรัก ลุงและป้าขอส่งความรักและคิดถึงมายังหลาน ทั้งสอง ขอแสดงความยินดีที่หลานทั้งสองได้มีลูกเฝ้า และ ลูกปลา ที่น่ารักและฉลาด ซึ่งลุงได้ตั้งความหวังไว้ว่าจะเป็นหลานที่สามารถสืบทอดคติของตาเพื่อชาติและราษฎรไทย ดังที่ลุงได้ยึดเสียงคำพูดถึงนิติพงษ์ และ นิธิภัทร แล้ว โอกาสนี้ลุงขออวยพรให้หลานสัมฤทธิ์และ หลานบ่อม ประสบความสุขสวัสดิ์ มีอายุยืนนานจงมีความสำเร็จในการรับใช้ชาติและราษฎรไทยให้มีความก้าวหน้าทุกประการ

จากลุงที่รักหลานทั้งสอง
ปรีดี พนมยงค์

ต่อไปนี้เป็นคำปราศรัยตอบ คุณสุภา และ คุณจินดา ศิริมานนท์ ก่อนที่จะเดินทางจากปารีสกลับสู่สยาม :

คุณ สุภา และคุณ จินดา มิตรรักที่ซื่อสัตย์ ก่อนที่คุณทั้งสองจะเดินทางจากปารีสกลับสู่สยามในวันนี้ ผมขอแสดงความขอบคุณที่คุณทั้งสองได้อุตสาหะเดินทางมาพบผมที่ชานกรุงปารีส ซึ่งมีคุณูปการเป็นอันมากแก่ผม เพิ่มเติมจากที่คุณทั้งสองได้ช่วยผมในสิ่งที่แล้วมาในอดีต โดยเฉพาะระหว่างที่ผมตกทุกข์ได้ยาก

มิตรภาพที่คุณทั้งสองมีต่อผมนั้น เป็นมิตรภาพที่มีคุณค่า ซึ่งผมและภรรยาระลึกถึงอยู่เสมอ โอกาสนี้ผมขออวยพรให้คุณทั้งสองเดินทางโดยสวัสดิภาพ ประสบความสุขสวัสดิ์ มีอายุยืนนาน ปราศจากโรคพยาธิ อุบัติวันตรายทั้งปวง ขอให้มีความสำเร็จในการรับใช้ราษฎรไทยให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในทาง บัณฑิตดำรงชีพ และในทางคติธรรม ประชาธิปไตยทุกประการ

จากผม
ปรีดี พนมยงค์

“ถ้าไม่มีนาย ปรีดี พนมยงค์ ประเทศไทย จะไม่มีประชาธิปไตย ถ้าไม่มีนายปรีดี พนมยงค์ ประเทศไทยก็จะเป็นเมืองขึ้น”

คำกล่าวในเชิงสวดดีจากปากของนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ หรือ ส. ศิวรักษ์ ปัญญาชนสยามอันดับแถวหน้าสุดของประเทศไทยเช่นนี้ สำหรับผู้ที่ติดตามประวัติศาสตร์การเมืองยุคใกล้ของไทยด้วยความเที่ยงธรรมมาโดยตลอด ก็ไม่มีอะไรเป็นที่สงสัยเลยแม้แต่น้อย

แต่สำหรับบางคนที่มี่านแห่งอคติบดบังจนดวงตาและดวงใจมืดสนิท คำกล่าวของ ส.ศิวรักษ์ ข้างต้น ก็มีแต่ก่อความซึ่งเคียดถึงขนาดตีกอกชกตัวเลยก็เดียว

นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นลำดับมา นามของ หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือ นาย ปรีดี พนมยงค์ เป็นนามอันโดดเด่น ซึ่งตกเป็นเป้าทั้งในด้านยกย่องสวดดีและวิพากษ์โจมตีไปด้วยในขณะเดียวกัน

เขาคือ ‘เทพเจ้า’ ของคนกลุ่มหนึ่ง แต่เป็น ‘ปิศาจร้าย’ ของคนอีกบางกลุ่ม!

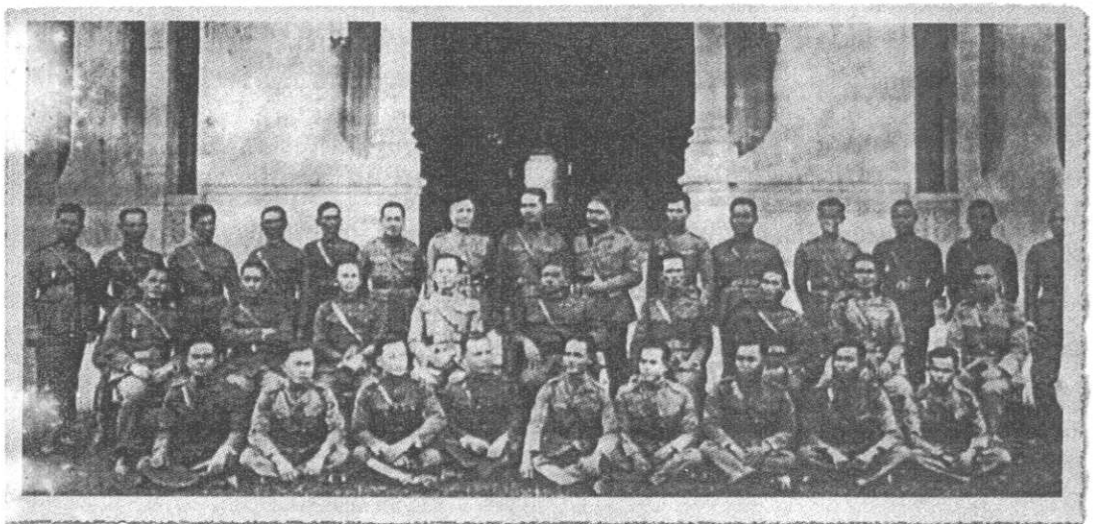
จริงแท้แล้ว นายปรีดี พนมยงค์ เป็นไฉน?

หัวหน้าคณะราษฎร แรกก่อตั้งเพียง ๗ คน

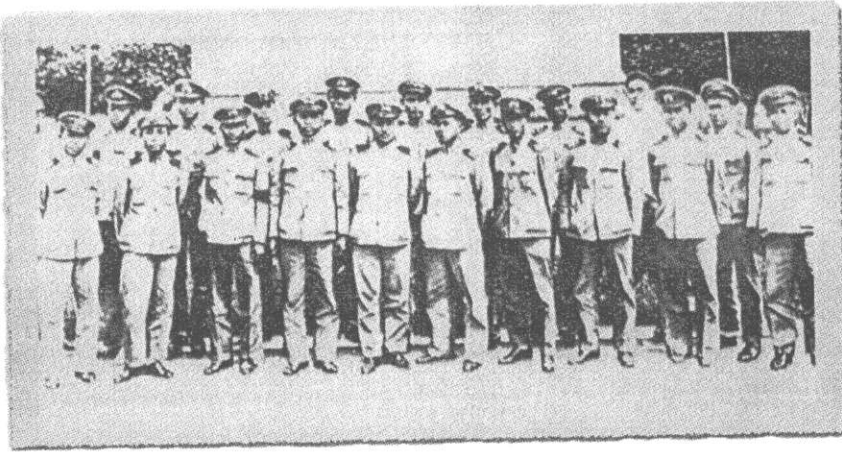
การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อเช้าวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ กระทำในนามของ ‘คณะราษฎร’ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสายทหารบก ๓๒ คน มีนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นหัวหน้า สายทหารเรือ ๒๑ คน มี นายนาวาตรีหลวงสินธุ์ สงครามชัย (สินธุ์กมลนาวิน) เป็นหัวหน้า สายพลเรือน ๒๔๖ คน มี อำมาตย์ตรีหลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เป็นหัวหน้า

รวมสมาชิกผู้ก่อการ ‘คณะราษฎร’ ทั้งสิ้น ๙๙ คน

แต่กว่าจะมาถึง ๙๙ คน และกว่าจะมีการชุมนุมทางทหาร เพื่อก่อการยึดอำนาจการ

คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองสายทหารบก

คณะผู้ก่อการ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง
สายทหารเรือ

ปกครอง นายปรีดี พนมยงค์ได้บันทึกไว้ในบทความชื่อ “บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย” ว่า

“การประชุมเป็นทางการครั้งแรกของคณะราษฎร มีขึ้นเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๙๒๗ (พ.ศ. ๒๔๗๐) ที่หอพักแห่งหนึ่ง ซึ่งเราเช่าห้องใหญ่ไว้เฉพาะการประชุมเท่านั้น”

ผู้เข้าร่วมประชุมมี ๗ คน คือ ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี ร.ท.แปลก ขิตตะสัจจะ ร.ต.ทักษิณ มิตรภักดี นายตั้ว ลพานุกรม หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี) นายแนบ พหลโยธิน และนายปรีดี พนมยงค์

บันทึกของนายปรีดี กล่าวว่า “ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ข้าพเจ้าเป็นประธานและเป็นหัวหน้าคณะราษฎร จนกว่าจะมีบุคคลที่เหมาะสมเป็นหัวหน้าคณะราษฎรในกาลต่อไป”

เมื่อกลับเมืองไทย และคณะราษฎรได้ขยายสมาชิกออกไปกว้างขวางเป็นลำดับ ในที่สุดที่ประชุมก็มอบหมายให้ ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้เชิญ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เข้ามาเป็นหัวหน้าคณะราษฎร และดำเนินการยึดอำนาจ

นายปรีดี พนมยงค์ 'มันสมอง' คณะราษฎร

ความเป็นนักเรียนกฎหมาย และความที่เคยศึกษาทางเศรษฐศาสตร์มาอย่างเจนจบ กอปรกับเป็นนักเรียน ‘หัวดี’ มาโดยตลอด ขณะที่เพื่อนนักเรียนนอกเรียกร้อยโทแปลก ขิตตะสัจจะ ว่า “กัปตัน” ก็เรียกนายปรีดี พนมยงค์ ว่า “อาจารย์”

อาจกล่าวได้ว่า ในจำนวนสมาชิกคณะราษฎรทั้ง ๙๙ คน นายปรีดี มีความเข้าใจต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในลักษณะที่เป็น “อุดมการณ์ประชาธิปไตย” ได้อย่างลึกซึ้งและเป็นจริงยิ่งกว่าใคร

จะเห็นได้จากแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ของคณะราษฎร ที่พันเอกพระยาพหลฯ อ่านต่อทหาร ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า ซึ่งสร้างความแค้นเคืองให้กับกลุ่มอำนาจเก่าที่ถูกแย่งยึดอำนาจอย่างรุนแรง คนเขียนแถลงการณ์ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์

จะเห็นได้จากเมื่อมีการร่างรัฐธรรมนูญทั้งฉบับชั่วคราวและฉบับถาวร นายปรีดี พนมยงค์ ล้วนเป็นผู้มีบทบาททั้งสิ้น และแม้แต่การร่าง

เค้าโครงทางเศรษฐกิจอย่างที่เรียกว่า “สมุดปกเหลือง” อันถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับการปฏิวัติทางการเมือง ก็เป็นการผลักดันและร่างด้วยมือของนายปรีดี พนมยงค์เอง

นายปรีดี พนมยงค์ คนแรกที่ถูกป้ายสีแดง

เนื่องจากบทบาทอันโดดเด่น โดยเฉพาะในฐานะ “มันสมอง” นายปรีดี จึงตกเป็นเป้าหมายการทำลายทั้งจากกลุ่มพลังอำนาจเก่าและภายในคณะราษฎรเอง ที่เริ่มมองเห็นว่านายปรีดี ก้าวไกลไปจากที่ตนคาดคิด

ภายหลัง “สมุดปกเหลือง” เพื่อจัดระบบทางเศรษฐกิจใหม่ปรากฏออกมา

คำกล่าวหาแก่นายปรีดี เคยถูกป้ายว่าเป็นคนหัวรุนแรง ก็เริ่มเป็นที่กระซิบกระซาบและรุนแรงยิ่งขึ้นเป็นลำดับ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ มีพระราชวิจารณ์เค้าโครงเศรษฐกิจ และลงความเห็นว่าเป็นการลอกมาจากร่างของสหภาพโซเวียตที่เป็นคอมมิวนิสต์

นายปรีดี พนมยงค์ ถูกบีบอย่างรุนแรง กระทั่งถูกเนรเทศออกจากประเทศ เมื่อเดือนเมษายน ๒๔๗๖ ไล่หลังวันเดินทางไปฝรั่งเศสเพียงชั่วโมงเดียว รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ก็ออกพระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์มาใช้บังคับ

ผมเป็นสังคมนิยม สังคมนิยมวิทยาศาสตร์

นับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา แม้จะมีการตั้งกรรมการสอบสวนแล้วก็ตาม แต่ “สีแดง” ก็ติดกับนายปรีดี พนมยงค์ อย่างเช็ดถูไม่หาย

ศัตรูทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ พยายามจะป้ายสีแดงให้กับนายปรีดี อยู่เสมอ แม้กระทั่งทุกวันนี้ก็ตาม

สุภา ศิริมานนท์ ซึ่งได้สนทนากับนายปรีดี พนมยงค์ เมื่อปลายเดือนเมษายนที่ผ่านมา กล่าวกับ “มติชน” ถึงเนื้อหาบางตอนของการสนทนาว่า

อาจารย์ปรีดี กล่าวกับ สุภา ศิริมานนท์ ศิษย์ซึ่งมิได้พบกันเป็นเวลา ๓๗ ปี ว่า “ผมเป็นสังคมนิยมก็จริง แต่เป็นสังคมนิยมซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ และเป็นประชาธิปไตยแท้ ไม่ใช่ประชาธิปไตยมีเงื่อนไข”

“ที่ว่าไม่ใช่ประชาธิปไตยมีเงื่อนไขนั้น อาจารย์หมายถึง ไม่ใช่ประชาธิปไตยแผนใหม่หรือประชาธิปไตยที่มีชื่อแปลกๆ พ่วงท้ายทั้งสิ้น แต่เป็นประชาธิปไตยแท้” สุภาเน้น

“อาจารย์บอกด้วยว่า วิทยาศาสตร์แท้ ต้องไม่เร็วไป ไม่ช้าไป จากเงื่อนไขที่เป็นอยู่” สุภากล่าว “ราษฎรจึงจะได้รับความสุข”

ขณะเดินออกจากห้องพิจารณาคดีศาลอาญา
เพื่อขออำนาจฝากขัง

ท่านผู้หญิงพูนศุข เขียนไว้หลังรูปว่า:
รูปประวัติศาสตร์ ถ่ายโดยน.ส.พ.
เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๕
อายุ ๔๐ ปี ๑๐ เดือน ๑๙ วัน
ข้อหากบฏภายในและภายนอกราชอาณาจักร

ผู้รักประชาธิปไตย นักรักชาติผู้ยิ่งใหญ่

ภายหลังรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖
โค่นรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ลงไป
รัฐบาลก็ได้เชิญนายปรีดี พนมยงค์กลับประเทศ
และได้เข้าร่วมรัฐบาลกับพระยาพหลพลพยุห
เสนา และรัฐบาลของพลตรีหลวงพิบูลสงคราม

จนกระทั่งเมื่อญี่ปุ่นยกพลขบวนผ่านประเทศ
ไทยในเดือนธันวาคม ๒๔๘๔ ภารกิจอันยิ่งใหญ่
ของนาย ปรีดี พนมยงค์ จึงได้เริ่มขึ้น
นั่นก็คือ การจัดตั้งขบวนการเสรีไทยภายใน
ประเทศทำงานประสานกับขบวนการเสรีไทยที่
อยู่ต่างประเทศ

จากการต่อสู้กั๊กชาติครั้งนี้ นาย ปรีดี และ
ขบวนการเสรีไทยไม่เพียงแต่สร้างคุณูปการที่
รักชาติให้กับปิตุภูมิของตน แต่ได้มีส่วนหนุน
ช่วยขบวนการกั๊กชาติอื่น ๆ ในอินโดจีนอย่างยิ่ง

“ทุกวันนี้ในเวียดนามยังมีกองพันหนึ่ง ใช้
ชื่อว่า กองพันสยาม ซึ่งโฮจิมินห์ตั้งขึ้นเพื่อรำลึก

ถึงสยามที่ให้การช่วยเหลือชาวเวียดนามในการ
กั๊กชาติจากฝรั่งเศส” ลูกศิษย์นาย ปรีดี คนหนึ่ง
กล่าว “ที่บ้านของอาจารย์ปรีดีในชานกรุงปารีส
ยังมีเศษเหล็กจากเครื่องบิน บี ๕๒ ลำสุดท้าย
ที่ถูกยิงตกในเวียดนาม ซึ่งนายกรัฐมนตรีนพ
วัน ดง มอบให้เป็นที่ระลึกแก่อาจารย์ปรีดี”

จากการก่อตั้งขบวนการเสรีไทย ไม่เพียง
แต่ได้ช่วยให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการยึด
ครองของสัมพันธมิตรภายหลังสงครามเท่านั้น
ยังทำให้เกิดวิฤตภูมิของประเทศสูงเด่นขึ้นท่าม
กลางผู้รักชาติในแหลมอินโดจีนอีกด้วย

กังวลสุดท้ายของรัฐบุรุษอาวุโส

สุภา ศิริมานนท์ กล่าวถึงความห่วงใยของ
นายปรีดี พนมยงค์ ช่วงที่สนทนากันเมื่อปลาย
เดือนเมษายนว่า “สิ่งที่อาจารย์กังวลมากที่สุด
คือ อนาคตของประเทศ”

ที่เป็นเช่นนี้ อาจจะเนื่องจากภายหลังจาก
ความขัดแย้งระหว่าง เวียดนาม-กัมพูชา, จีน-

เวียดนาม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากเวียดนามได้บุกเข้าไปในกัมพูชาได้ทำให้ประเทศไทยเป็นดินแดนที่ล่อแหลมทางการเมืองเป็นอย่างมาก

เวทีอันร้อนระอุนี้เป็นจุดที่อภิมาหาอำนาจหลายประเทศได้ถือเป็นดินแดน ต่อสู้แย่งชิงอำนาจจะหว่างกันและกัน ซึ่งเป็นผลให้ไทยต้องดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยความระมัดระวัง

“อาจารย์เน้นอยู่เสมอว่า ไม่มีใครเขารักเมืองไทยเท่ากับคนไทย อย่าไปหลงคารมคนต่างประเทศโดยขาดตัวโดยไม่รู้ตัว”

จากยุคแห่งการก่อตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อสู้กับการยึดครองของญี่ปุ่น เรื่อยมาจนถึง แม้แต่เมื่อเดินทางไปลี้ภัยในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน และทราบเท่าปัจจุบัน ลมหายใจของนาย ปรีดี พนมยงค์ อัดระอุไว้ด้วยความคิดรักชาติอย่างแท้จริง

“คุณเขียนลงไปได้เลย” ศิษย์ที่ใกล้ชิดของ

นายปรีดี พนมยงค์ ท่านหนึ่งกล่าว *“เหตุผลสำคัญที่อาจารย์ปรีดี ไม่สามารถร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ ก็เพราะท่านไม่ยอมซบงและไม่ชอบรับใช้ตามที่เขาดต้องการ”*

“การตัดสินใจทำอะไรทุกอย่างของอาจารย์ ปรีดี ท่านคำนึงถึงชาติถึงราษฎรไทยเสมอ” ศิษย์ผู้นั้นสรุปด้วยความมั่นใจ

กรณีสวรรคต ปรีดี ตกเป็นเหยื่อ

แม้จะมีความพยายามป้ายสีแดงติดป้าย ‘คอมมิวนิสต์’ ให้ก็ไม่สามารถลิดรอนอำนาจทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ ลงได้ แต่เมื่อเกิดกรณีสวรรคตขึ้น เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๔๙ ขณะที่นาย ปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี

จากกรณีสวรรคตอันมีเงื่อนงำนี้ ปรีกษ์ทางการเมืองของนายปรีดีได้ฉวยโอกาสกระพือเรื่อง และสร้างข่าวกระทั้งจ้วงวานคนไปร้อง

ตะโกนในโรงภาพยนตร์ว่า “ปริดีฆ่าในหลวง” และจากกรณีนี้เอง ทำให้ นายปริดี ต้องลงจากเวทีทางการเมือง และเป็นสาเหตุหนึ่งในการอ้างเพื่อทำรัฐประหาร ๒๕๕๐ ของคณะทหาร

จากนั้นบทบาททางการเมืองของนายปริดี ก็เริ่มตกต่ำกระทั่งต้องลี้ภัยไปอยู่ประเทศจีน และจากจีน ก็ต้องนิราศไปพำนักอยู่ฝรั่งเศส กระทั่งถึงแก่อสัญกรรมอย่างสงบในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ช่วงทศวรรษหลัง นายปริดี ได้อาศัยศาลสถิตยุติธรรมเพื่อทำความกระจ่างในเรื่องนี้ จนแม้แต่ปรักษ์ทางการเมืองเช่น ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ต้องลงข้อความขอขมา ต่อ นาย ปริดี พนมยงค์ ในกรณีสวรรคตนี้

ครองชีวิตวัยชรา

สง่างามและทรงเกียรติ

นายปริดี พนมยงค์ มีรายได้ส่วนหนึ่งจาก

เงินบำนาญ ในฐานะ “รัฐบุรุษอาวุโส” เป็นเงินประมาณ ๕,๐๐๐ บาทต่อเดือน ไม่มีรายได้ทางด้านอื่นเลย

“อาจารย์เป็นรัฐบุรุษพลัดถิ่นที่ไม่เคยรับเงินช่วยเหลือจากใครทั้งสิ้นนอกจากเงินบำนาญจากทางราชการไทย” ศิษย์นาย ปริดี กล่าว “เงินค่าใช้จ่ายส่วนที่สำคัญระยะหลัง อาจารย์ ได้จากการขายที่ดินที่เคยมีย่านสาทรและย่านสีลม และรวมทั้งเงินในส่วนของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์”

บ้านชานกรุงปารีสของนายปริดี พนมยงค์ ระยะหลัง นอกจากเป็นแห่งหนึ่งที่นักเรียนไทยในฝรั่งเศสและบางประเทศแห่งยุโรปชอบแวะไปสนทนาแล้ว ยังมีบุคคลผู้มีชื่อเสียงจากประเทศไทยหลายคนไปเยี่ยมคารวะอยู่ไม่ขาดสาย

“ตอนที่ผมไปพบกับอาจารย์ ท่านยังทำงานได้ตามปกติ คุยก็ปกติ” สุภา ศิริมานนท์

กล่าว “ความจำอาจารย์ดีมาก แม่นมาก จำชื่อคน เวลา วัน เดือน ปี ได้อย่างแม่นยำ”

นายปรีดี พนมยงค์ ในวัยชรา ไม่เพียงแต่พร้อมจะสนทนาแลกเปลี่ยนทรรศนะทางการเมืองเท่านั้น เวลาส่วนหนึ่งยังใช้ไปเพื่อเขียนบันทึกความทรงจำและถกเถียงอภิปรายเกี่ยวกับปัญหาทางสังคมไทยอีกด้วย บทความเกี่ยวกับสถานการณ์และเรื่องราวทางวิชาการจำนวนมากมีปรากฏออกมาเป็นระยะๆ

จากไปอย่างสงบ คงไว้แต่เกียรติภูมิ

วันที่ ๒ พฤษภาคม นาย ปรีดี พนมยงค์ ลูกชานาแห่งอยุธยา ผู้เคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ผู้เคยเป็นนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทย ได้จากไปอย่างสงบด้วยโรคหัวใจวาย

“อาจารย์สิ้นลมอย่างสงบ” สุภา ศิริมานนท์ กล่าว “ท่านจากไปอย่างคนมีบุญ”

ในฐานะที่เป็นผู้สนใจต่อวิทยาศาสตร์สังคม นายปรีดี ให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอ การเขียนหนังสือ “อนิจจังของสังคม” สะท้อนถึงความพยายามที่จะติดตาม

กระบวนการทางสังคมของประเทศไทยอย่างเป็นวิทยาศาสตร์

“อาจารย์เคยขอร้องผู้ที่สนใจศึกษาชีวิตและงานของท่านว่า หากจะมีวินิจฉัยและประเมินอย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับท่าน ก็ขอให้ดูอายุของท่านประกอบด้วย ข้อบกพร่องต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นไปตามเงื่อนไขของอายุ แต่ถ้าจะดูกันจริงๆ ต้องดูสุดท้ายของชีวิตเลยทีเดียว”

บทสรุปของชีวิตประการหนึ่งจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงของนาย ปรีดี พนมยงค์ หรือของใครก็ตาม อาจเป็นดังที่ สุภา ศิริมานนท์ กล่าวว่า

“เรื่องของความเปลี่ยนแปลง ท่านเน้นมากท่านบอกว่า บางคนยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสภาพทางสังคม แต่พอเกี่ยวกับตัวเอง ก็ไม่ยอมเปลี่ยน”

นายปรีดี พนมยงค์ จากโลกนี้ และประเทศไทยอันเป็นที่รักของท่านไปแล้ว แต่เกียรติภูมิและสิ่งที่ได้ทำเอาไว้ในช่วง ๘๐ กว่าปีของลูกชานาคคนหนึ่ง ได้ส่งผลสะท้อนและหยั่งรากลงในสังคมไทยอย่างลึกซึ้งทีเดียว